

РАКОВСКИ КАТО УНИВЕРСИТЕТСКИ ПРЕПОДАВАТЕЛ НА ЛЕВСКИ

Искрен Красимиров

Става дума за твърде интересен и значим въпрос за развитието на нашето национално-революционно движение от XIX век. Това е темата за отношенията между двата колоса на българската история Георги Стойков Раковски и Васил Левски. Отправна точка за моето изследване ми дава една фраза на проф. Иван Стоянов (1942 – 2017) в моя филм за Васил Левски: „ЛЪВСКИЙ: Европейец в Българско“ (2017), в който проф. Стоянов окачестви Раковски като първи „университетски преподавател“ на Васил Иванов Кунчев¹. Следващите, изиграли сходна роля в този своеобразен „виртуален колеж“², който „завършва“ Апостола, са Иван Касабов и Любен Каравелов. Именно тази „света троица“ според проф. Стоянов, дава своеобразно „висше образование“ на великия българин. „Левски всъщност няма висше образование. Най-високата образователна степен, която той е получил, е от петокласното училище „Св. Никола“ в Стара Загора, което завършва. Той не е ходил в престижен европейски колеж. Но за сметка на това неговият живот го „сблъсква“ с трима титани на мисълта в нашето революционно движение – това са Раковски, Касабов и Каравелов.“³ Така проф. Иван Стоянов ми даде храна за размисъл и тема на настоящото ми проучване.

Г. С. Раковски, роден като Съби Стойков Попович на 14 април 1821 г. в Котел, е определян като първи организатор и идеолог на българското национално-революционно движение.⁴ Всяко дете още от началното училище е израстнало с тази общоизвестна максима. За нас представлява интерес обаче кой е дал начален тласък в живота на Георги Стойков Раковски, или Сава Стефанидис (Стефанович), както сам той се е подписвал в най-ранните запазени писма, които имаме от него. В първите две – от 23 януари и 9 април 1838 г., той пише от Цариград до известния възрожденски даскал Райно Попович в Котел, като му съобщава важни подробности около съгласието на княз Стефан Богориди да препоръча самия Попович за учител на котленските чорбаджии.⁵ Раковски съобщава на Попович и важни подробности около Гавриил Кръстевич, който бил изпратен от Богороди на учение в Париж.

Любопитното е, че, макар и в Цариград, Раковски е силно обвързан с отечеството си (родния си град Котел) и е в тясно сношение с видните котленци княз Стефан Богориди (внук на св. Софроний еп. Врачански), Гавриил Кръстевич (бъдещ губернатор на Източна Румелия) и Райно Попович. Последният е бил първият учител на Георги Раковски и видният революционер започва писмата си до него с „благодетелнейши ми учителю“⁶. Писаните слова на Раковски към Попович са изпълнени с благодарности и уважителни обръщения („ваше мъдрословие“⁷). Любопитното е, че първите седем

¹ Искрен Красимиров – личен архив, „ЛЪВСКИЙ: Европейец в Българско“ (2017, реж. Искрен Красимиров).

² Разговор на д-р Искрен Красимиров с проф. Иван Стоянов, 2017 г., София.

³ Искрен Красимиров – личен архив, „ЛЪВСКИЙ: Европейец в Българско“ (2017, реж. Искрен Красимиров).

⁴ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., издание на Българската академия на науките под редакцията на М. Арнаудов, М. Димитров, П. Диневков, Д. Косев и Л. Стоянов, том 1., стр. V

⁵ Пак там, стр. 6-7.

⁶ Пак там, стр. 7.

⁷ Пак там, стр. 3.

запазени писма, достигнали до нас и писани от ръката на Раковски в периода 1838-1841 г., са на гръцки език.

Другата интересна подробност е, че той се колебае между „гърцизма“ и „сърбизма“, подписвайки се първо като Стефанидис, а после вече като Стефанович. Към края на жизнения си път той ще отрече и двете влияния и ще стане един от първите „българофили“. Космополитната натура на Раковски обаче вече е видна и той изкарва пълен курс на обучение в училището „Куручешме“ в Цариград. Ориентирайки се вече в началните стъпки из дебрите на образованието на бъдещия „университетски преподавател“ на Левски, можем да констатираме и кога за пръв път той формулира и взема „на въоръжение“⁸ своя псевдоним, с който остава завинаги в нашата история – Георги С. Раковски. Намираме го в писмо до х. Петър, х. Радослав, х. Иван и Никола Балкански в Букурещ от март 1842 г.⁹ Там Раковски за пръв път използва своя прочут псевдоним, дошъл според някои историци от родното село на дядо му – с. Раково (Сливенско).

За нас представлява интерес първата среща между Раковски и Левски, станала според всички историци по време на Първата българска легия, организирана от Раковски в Белград през 1862 г. В писмо на Раковски до Теохар Папазоглу в Букурещ, писано на 27 юни 1862 г. от Белград, Раковски съобщава за бомбардирането на столицата на Сръбското княжество от турския гарнизон в града – сражение, в което той самият, както и доста момчета от легията, сред които Васил Левски и Стефан Караджа, вземат дейно участие. „Няколко от нашите момчета участваха на сичко това и показаха голямо юначество“¹⁰ – така завършва Раковски писмото си до Папазоглу.

Потвърждение за думите на Раковски намираме в спомените на Христо Иванов – Книговезеца (Големия), другар на Левски от Първата легия, а след това и началник на тайната полиция на ВРО. Големия казва: „В сражението Левски и Караджата са фърлиха с голи ножове в Байраклъ джамия, защото турците раниха двама от легията. И като влязоха Левски и Караджата в джамията, тоз час турците ся предадоха. Тогава нашите хора нарекоха двамата лъвове.“

„Левски е познат на Раковски от 1862 г., при бомбардирането на Белград, където се числеше в първата легия“¹¹, пише пък известният ни историк Д. Т. Страшимиров. Според легендите, именно там – по време на Първата легия, Левски добива и своето прозвище, дадено му именно от Раковски, след като скочил като лъв над един дълбок ров: „Това е лъвският скок!“. Така Раковски „покръстил в правата вяра“¹² дякон Игнатий и му дал името, с което остава в нашата история. Според други историци прозвището Левски дошло от извезаните собственоръчно от Дякона на неговия елек две златни лъвчета по времето като байрактар в четата на П. Хитов. Не трябва да забравяме обаче и влиянието на повестта „Горски пътник“ (1858 г.), дело на Г. С. Раковски, определяна като „революционната „библия“ на 60-те години на XIX век.“ Интересуваният ни откъс от нея звучи така:

⁸ Личен разговор на Искрен Красимиров с проф. Стамен Стаменов, София, 2018 г.

⁹ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 17.

¹⁰ Пак там, стр. 293.

¹¹ Страшимиров, Д. Т. – „Васил Левски – живот, дела, извори“ – т. 1, София, 2014 г, изд. „Изток-Запад“.

¹² Разговор на Искрен Красимиров с Красимир Стефанов, София, 2021 г.

*„Златна, зелена, светла хоръгва,
С една страна: „Свобода или смърт!!!“
Страшни вид лъвов изобразява,
С друга страна „Бог с нами напред!!!“*

„Ако се обърнем към именната практика, възприета от съвременници на Левски, включително участници в Легията, имаме примерите със Стоил Балкански, Йордан Планински, Георги Капитански, отбелязани в списъците на легията от Раковски, както и на самия Георги Раковски. Най-логично е Левски да е възприел такъв вариант на име, следвайки именно онова на своя учител в революцията - Раковски.“¹³ Именно така се е подписал Левски в единственото му писмо до неговия „университетски преподавател“ Раковски, достигнало до нас. Тъй като то представлява особен интерес за нас, излагаме го тук в неговия пълен вид.

„Господине Раковский!

Днес идвам да ви поздравя от страна на отец Натанаил, който ми е дал власт да ви напиша това писъмце, и ви моля да му съобщите с какво се занимавате днес, защото много желае заради вас и иска да знае подробно с какво се занимавате днес, и най-вече ви моли да му кажете заради търговете как отиват днес и как ще бъдат занапред. Като не ми остава време да ви пиша по наппросторно, оставам ваш искрен.

Дякон Игнатий Левский. Яш, 1866 г, 7 ноември.“¹⁴

За съжаление, нямаме запазено писмо от Раковски до Левски, дори като отговор на настоящето, в което дякон Игнатий съобщава с „явна гордост“¹⁵ според Д. Т. Страшимиров, че отец Натанаил (разбирай Панайот Хитов) го е упълномощил да си кореспондира с „Народний войвода“ Георги С. Раковски. Ученикът на Раковски, а и на Хитов, с изпълнен със справедливо чувство на гордост и благодарност, че е натоварен с такава висока задача.

И само след няколко месеца ще го видим като байрактар в четата на П. Хитов, препоръчан за такъв именно от Георги С. Раковски. Когато говорим за идейното влияние, което Раковски е оказал върху бъдещата работа на Левски като идеолог и създател на Вътрешната революционна организация, задължително трябва да навлезем в дебрите на документалното наследство на двамата герои и да споменем два документа, излезли изпод перото на Раковски. Това са „План за освобождение на България“¹⁶, писан в Одеса през ноември-декември 1858 г. и „Статут за привременно българско началство в Белград“¹⁷ – първа и втора редакция, 14-15 юни 1862 г.

В първият ценен документ – „План за осовободение на България“ Раковски изтъква като върховно благо за всеки човек националната и политическата независимост. Посочва славната история на нашия народ и изтъква, че вече е „дошел

¹³ Кючуков, Ивайло – „Как Васил Кунчев стана Левски“ – www.bulgarianhistory.org, София, 2017 г.

¹⁴ Страшимиров, Д. Т. – „Васил Левски – живот, дела, извори“ – т. 1, София, 2014 г, стр. 21.

¹⁵ Пак там, стр. 21.

¹⁶ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 359 – 363

¹⁷ Пак там, стр. 390 – 392.

моментът България да се освободи от турското иго¹⁸. Не можем убедено да твърдим, че планът е достигнал до дякон Игнатий още през 1858 г, когато е писан, но той със сигурност се е запознал с него през 1862 г. по време на Първата Българска легия в Белград и той му е направил силно впечатление. Забележете как Раковски формулира бъдещето на България: „... да по скоро ся реши и наша бъдъшност и ми да живееми под **равноправност** и под наши народни закони.“¹⁹ Това не ви ли напомня много на няколко от най-емблематичните фрази на Левски: „Господине, днешният век е век на свободата и **равноправието** на всички народности“; „Българи, турци, евреи и пр. щат бъдат **равноправни** във всяко отношение...“; „От нас зависи да бъдем **равноправни** с другите европейски народи“.²⁰ Оттук Левски е взимствал според мен и името на своето „Привременно правителство в Българско. Първо отделение от БРЦК“. В оригиналният вариант при Раковски намираме „Първо и Второ Отделение Плана“ от „План за освобождение на България“ и „Статут за временно българско началство в Белград“. Във втория документ впечатление ни прави принципа за „вишегласието“, така прокламиран и педантично спазван от Левски по време на целия му жизнен път и революционно дело. В „Статута“ на Раковски той е формулиран под точки 4 и 9 така: „4. В заседанието ще ся решава всичко по гласове (вишегласие).“ и „9. Предложението ся одобрява по маиоритета (вишегласие, както горе ся каза)“²¹. В първата редакция липсва думата вишегласие, а във втората тя е добавена, като е задраскана предната дума.

И именно това „вишегласие“, декларирано още от Раковски, в крайна сметка изиграва лоша шега на Левски. Защото в комитетското събрание от 1871 г. в ловешките лозя именно „вишегласието“ отрежда на Димитър Общи (също участник в Първата българска легия в Белград на Раковски) един обширен район от Ловеч до София, който той да обикаля сам в качеството си на апостол. Коего в крайна сметка довежда до „басканлъците“ на Общи, както ги нарича Левски, обира на турската хазна в прохода Арабаконак, арестите на десетки комитетски членове и провала на Вътрешната революционна организация. А залавянето и обесването на самия Апостол на свободата е логично следствие от всички гореизложени събития. Но за Левски, както и за Раковски „вишегласието“ е свещено и е над всичко друго, дори над общото благо и народното добро.

Другата любопитна подробност, която трябва да споменем, е че сред авторите на въпросният „Статут на временното българско началство в Белград“ от 14-15 юни 1862 г. е и другият „университетски преподавател на Левски“²² – Иван Касабов. „Председател начялства“ е Г. С. Раковски, а членовете на началството са д-р Рашко Петров, Д. Павлов, С. Иованов, Иван Т. Грудов и Иван Касабов. Ето я топлата връзка между двама от „колежанските“ преподаватели на Левски според проф. И. Стоянов. Двамата ни видни революционери и идеолози на революционно ни движение Георги Раковски и Иван Касабов не само са се познавали, но и неведнъж са кореспондирали и общували в интимен кръг, чертаейки основите на Българският централен

¹⁸ Пак там, стр. 359.

¹⁹ Раковски, Г. С. – „План за освобождение на България“ – от Ив. П. Адженев, Записки от живота на Г. С. Раковски, 1895 г.

²⁰ Страшимиров, Д. Т. – „Васил Левски – живот, дела, извори“ – т. 1, София, 2014 г.

²¹ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 390-391.

²² Искрен Красимиров – личен архив, „ЛЪВСКИЙ: Европейец в Българско“ (2017, реж. Искрен Красимиров).

революционен комитет. Структура, чието ръководство по-късно ще поемат Любен Каравелов и Васил Левски.

Накрая на своя жизнен и революционен път Раковски съставя един безценен документ, по който се ръководят всички чети, преминали в Българско с цел нейното освобождение в периода 1867 – 1876 г. Това е „Закон за Българските чети“²³, писан в Букурещ на 1 януари 1867 г., в който Раковски, от името на „Върховното народно българско гражданско началство“ определя в 15 точки целта, задачите, организационната структура и управлението на българските хайдушки чети. „В този „Привременен закон“, писан само девет месеца преди смъртта му, е вложен целият революционен опит на първия български революционер-демократ.²⁴ Всъщност една от първите чети, която ползва като Библия този „законник“ на Раковски, редом с четата на Стефан Караджа и Хаджи Димитър, е дружината на Панайот Хитов от 1867 г.

В тази чета „хоръгвоносец“, или знаменосец е самият Васил Левски, препоръчан на „вехтия войвода“²⁵ П. Хитов именно от Г. С. Раковски. Любопитното е, че Раковски отправя своя документ конкретно към четите, които „штат ся отправи за 1867 в Стара-Планина“²⁶, но неговият авторитет и дума са дотолкова ценени от нашите революционни дейци, че този закон ще се спазва през цялото следващо десетилетие, чак до Ботевата чета и четите на Филип Тотю и Панайот Хитов през Сръбско-Турската война от 1876 г. И в този „Закон“ можем да направим някои аналогии с последващата дейност на Левски като главен апостол в Българско в периода 1870 – 1872 г. Някои от най-важните моменти в това отношение са специалните кодови названия на градове и хора, или „знака и лузинката“²⁷, за които пише Раковски и които после в своята конспиративна структура и ежедневна работа спазва и самият Левски.

Много паралели могат да се направят и в клетвата²⁸, с която Раковски завършва своя „Закон“ и която той определя като „смъртна“, а Левски – като „народна“. Тази „смъртна клетва“ би трябвало да е положил и сам Левски като байрактар в четата на Панайот Хитов през 1867 лето, само няколко месеца след написването на „Закона“ на Раковски. Последният пункт от документалните наследства на Раковски и Левски, по който можем да направим директна аналогия между авторите, това са призивните или позивните писма до българския народ. В „Позив към българите за въстание“ – първа редакция, Белград, 1 август 1862 г. Раковски се обръща към поробения ни народ по следният атрактивен начин.

„Мили братя българи! Що е наш живот в това робство? На оръжие!“²⁹. Почти десетилетие по-късно Левски ще напише в самия край на „Устав на БРЦК“³⁰: „Братя Българи! Прегърнете се, мили братя, и на оръжие, на оръжие! Смърт на нашите тирани! 1871. 23 юлия“. И още нещо: „Нека никой не мисли, чи свобода ся добива без кръв и без скъпоценна жертва! Нека никой не чяка от друго да го освободи. Нашата свобода от

²³ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 429.

²⁴ Пак там, стр. 432.

²⁵ Личен разговор на Искрен Красимиров с проф. Пламен Митев, София, 2020 г.

²⁶ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 429.

²⁷ Пак там, стр. 430.

²⁸ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 432.

²⁹ Пак там, стр. 393.

³⁰ Левски, В. – „Устав на БРЦК“ – София, 2007 г., изд. „СамИздат“, съставител А. Илиев.

нас зависи!“³¹ – така завършва „Народний Войвода Г. С. Раковски“ своя „Позив към българите за въстание“ – втора редакция от 1.08.1862 г. Левски пък пише до богат българин във Влашко на 06.10.1871 г. следното: „От никоя страна нищо не се надяваме и никому за нищо не се молим. Всичко се състои според нас в нашите задружни сили. Против тях не може противостоя и най-силната стихия.“ Не съвсем директно *copy-paste*, както правят някои ученици и студенти сега, но съгласете се – влиянието на Раковски над Левски е повече от очевидно! И е похвално, че „ученикът“ ползва доказани вече словесни формулировки и дори в известен смисъл надминава „учителя“ си!

В заключение можем уверено да твърдим, че Левски научава много и от тримата си „университетски преподаватели“³² или дори професори, както ги нарича проф. Иван Стоянов. И ако от Каравелов Левски взема идеята за „демократската република“³³, от Касабов взимаша някои от вижданията за устройството и вътрешната организация на своята конспиративна мрежа, то от Раковски Левски черпи вдъхновение по няколко параграфа.

На първо място като легионер в Първата Българска легия, на второ - като байрактар в четата на Панайот Хитов, но най-вече като идеолог на ВРО и главен апостол на БРЦК в България. Посланията, вътрешният плам и големият хъс, който Раковски е таял в себе си по отношение бъдещото освобождение на България се прехвърлят директно в идеите, емоциите и работата на Васил Левски. И накрая – ако боравим с термина „въобразена история“³⁴ за който говори проф. Пламен Митев, можем да дадем название на курса, който Раковски е „преподавал“ на Левски в своя въобразяем университет. Понякога той го е правел дори посредством методите на „дистанционното обучение“, станали толкова популярни напоследък. Мисля, че смело можем да озаглавим учебната дисциплина, водена от проф. Георги Стойков Раковски „Революционно движение за напреднали“. А в списъка на студентите на челно място като пълен отличник ще намерим Васил Иванов Кунчев.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., издание на Българската академия на науките под редакцията на М. Арнаудов, М. Димитров, П. Динеков, Д. Косев и Л. Стоянов, том 1.
- Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски. Писма до Раковски (1841-1860)“, София, 1957 г., издание на Българската академия на науките под редакцията на Никола Трайков, том 2.
- Страшимиров, Д. Т. – „Васил Левски – живот, дела, извори“ т. 1 – Извори. София, 2014 г. изд. „Изток – Запад“.

³¹ Раковски, Г. С. – „Архив на Г. С. Раковски“, София, 1952 г., БАН, т.1., стр. 395.

³² Искрен Красимиров – личен архив, „ЛЪВСКИИ: Европеец в България“ (2017, реж. Искрен Красимиров).

³³ Пак там.

³⁴ Личен разговор на Искрен Красимиров с проф. Пламен Митев, София, 2021 г.

- Левски, Васил – „Устав на БРЦК“, София, 2007 г., изд. „СамИздат“, съставител: Атанас Илиев.